

Jerzy S. Barski

WYKORZYSTANIE TECHNICZNYCH ŚRODKÓW
W NAUCZANIU JĘZYKA ANGIELSKIEGO W ŁÓDZKICH SZKOŁACH ŚREDNICH

W roku szkolnym 1977/1978 Zakład Językoznawstwa Stosowanego Instytutu Filologii Angielskiej Uniwersytetu Łódzkiego przeprowadził wśród nauczycieli języka angielskiego w łódzkich szkołach średnich ankietę na temat stopnia wykorzystania środków dydaktycznych w procesie nauczania języka angielskiego¹. Ankieta była anonimowa; objęto nią 57 nauczycieli anglistów pracujących w łódzkich szkołach średnich, zarówno ogólnokształcących, jak i zawodowych. Niestety, mimo iż ankieta przeprowadzona była w porozumieniu z łódzkim Kuratorium Oświaty i Wychowania i za zgodą Ministerstwa Oświaty i Wychowania, zaledwie 23 nauczycieli (czyli ok. 40%) nadesłało wypełnione ankiety. Wprawdzie w związku z tak małą ilością odpowiedzi nie można wyników ankiety generalizować, jednak mogą się one okazać interesujące zarówno dla nauczycieli języka angielskiego, jak i dla pracowników Zakładu Językoznawstwa Stosowanego, którzy w ramach zajęć z metodyki nauczania języka angielskiego uczą studentów anglistyki obsługi oraz zasad właściwego wykorzystania technicznych środków dydaktycznych w procesie nauczania języka angielskiego.

Ankieta zawierała 29 pytań, z czego 6 pytań dotyczyło nauczyciela osobiście (wiek, wykształcenie, itp.), a 6 dalszych - szkoły i warunków pracy. Nauczycielom wręczono druki i po kilku dniach (termin był podany) przysyłałi oni wypełnione ankiety pocztą.

¹ Bardziej adekwatny byłby tu termin "techniczne środki nauczania", ponieważ ankieta pomija całkowicie osobę nauczyciela, podręcznik, zeszyt ucznia, słowniki, lektury uzupełniające itp., które bywają również traktowane jako środki dydaktyczne.

Omówienie wyników ankiety rozpoczniemy od pytań dotyczących bezpośrednio nauczyciela. Średni wiek ankietowanego wynosi 34 lata (w wypadkach skrajnych 23 lata i 50 lat), natomiast średnia długość pracy w szkolnictwie - 10 lat. Tylko jeden z ankietowanych nauczycieli ma niepełne wyższe wykształcenie, wszyscy pozostali ukończyli studia uniwersyteckie na kierunku filologia angielska. Mniej niż połowa ankietowanych (11 osób) uczestniczyła już w różnego rodzaju kursach podnoszących kwalifikacje, jakkolwiek nie wszyscy we własnej specjalności. Najbardziej interesujące były odpowiedzi na pytanie "Czy w trakcie pracy w szkolnictwie był/a Pan/i w Wielkiej Brytanii lub w USA? Jeśli tak, to ile razy i jak długo?" Pytanie to wzbudziło wśród ankietowanych najwięcej emocji. Twierdząco odpowiedziało tylko 10 osób, z których każda była w USA lub w Wielkiej Brytanii średnio 4 miesiące. Należy jednak pamiętać, że tę średnią zawiżyły 3 osoby, których jednorazowy pobyt za granicą trwał 6-9 miesięcy. Osoby, które odpowiedziały na to pytanie przecząco, podkreślały, że nie miały możliwości wyjazdu. Uważały one, że pewnej pomocy w tym zakresie powinna udzielić szkoła lub kuratorium.

Druga część ankiety zawierała pytania dotyczące szkoły oraz warunków pracy. Spośród 23 nauczycieli, którzy nadesłali odpowiedzi na ankietę, 6 uczy w szkołach zawodowych, a 17 w szkołach ogólnokształcących. Średnie obciążenie dydaktyczne wynosi 21 godzin tygodniowo. Trzeba jednak wziąć pod uwagę fakt, że kilku ankietowanych nauczycieli było zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin. Połowa ankietowanych odpowiedziała pozytywnie na pytanie, czy podczas lekcji języka angielskiego klasy dzielone są na grupy. Tam, gdzie są dzielone, w grupie znajduje się nie mniej niż 19-20 uczniów.

Zasadnicza część ankiety dotyczyła wykorzystania środków dydaktycznych w procesie nauczania języka angielskiego. W pierwszym pytaniu proszono nauczycieli o wymienienie, w jakie pomoce audiowizualne (i w przybliżeniu ile) wyposażona jest szkoła. Najpopularniejszym środkiem dydaktycznym okazał się magnetofon, niewiele ustępowały mu: adapter (gramofon), rzutnik pisma oraz epidiaskop. Najsłabiej szkoły wyposażone są w bardziej skomplikowany (a więc i drogi) sprzęt, jak magnetowidy, laboratoria językowe lub audiotrenerzy.

Kolejne pytanie było bardzo złożone i dotyczyło warunków pracy w szkole pod względem nauczania języka angielskiego. I tak na pytanie, czy w szkole znajdują się pracownie do nauczania języków obcych, tylko 5 ankietowanych odpowiedziało przecząco. 16 nauczycieli stwierdziło, że w tych pracowniach znajduje się na stałe sprzęt audiowizualny. Wiadomo, że samo posiadanie dużej ilości środków dydaktycznych jeszcze o niczym nie świadczy; potrzebne są również materiały do tych urządzeń przygotowane pod względem metodycznym. Odpowiadając na pytanie o takie materiały, nauczyciele zdecydowanie stwierdzili, że brakuje materiałów do laboratorium językowego i do projektorów, niewiele ponad połowa ankietowanych odpowiedziała natomiast, że w ich szkołach znajdują się materiały do rzutników, adapterów (gramofonów) i magnetofonów. Dwie osoby odpowiedziały twierdząco na pytanie, czy jest w szkole osoba odpowiedzialna za zbieranie materiałów metodycznych do pomocy audiowizualnych. Naturalną rzeczą jest, że sprzęt audiowizualny wymaga stałej opieki i konserwacji tym częstszej, im więcej osób go używa. W ostatniej części omawianego pytania proszono nauczycieli o odpowiedź, czy jest w szkole technik odpowiedzialny za utrzymywanie sprzętu w dobrym stanie. Zaledwie 6 ankietowanych odpowiedziało twierdząco.

Zdecydowana większość ankietowanych (19) stwierdziła, że w czasie lekcji używa pomocy audiowizualnych. Osoby, które na pytanie o użycie środków dydaktycznych w czasie lekcji odpowiedziały przecząco, używały argumentów o braku materiałów, złym stanie technicznym urządzeń, złym wyposażeniu szkoły w takie urządzenia. Tłumaczono się także tym, że w danej szkole język angielski jest nadobowiązkowy (szkoły zawodowe) lub tym, że szkoła nie ma pracowni wyposażonych w techniczne środki dydaktyczne do nauczania języków obcych.

Spośród wielu rodzajów pomocy audiowizualnych używanych w czasie lekcji trzy zdecydowanie dominowały nad pozostałymi: magnetofon, adapter (gramofon) i przeźrocza. Wszyscy ankietowani używają magnetofonu, a najrzadziej używane są epidiaskop i projektor filmowy.

Następne pytanie dotyczyło częstotliwości używania środków dydaktycznych w czasie lekcji (ilości takich lekcji tygodniowo w jednej klasie). Okazało się, że ankietowani nauczyciele używają pomocy audiowizualnych średnio na jednej lekcji tygodniowo.

Prawie wszyscy ankietowani stwierdzili, że użycie pomocy audiowizualnych pomaga w czasie lekcji. Plusy ich użycia to m. in. urozmaicenie lekcji, zwiększenie zainteresowania uczniów, udostępnienie uczniom najlepszych wzorów wymowy, ułatwienie utrwalenia materiału; do minusów zaliczono m. in. trudności w osiągnięciu pełnej koncentracji uczniów (gdy klasy nie są dzielone na grupy) oraz fakt, że przygotowanie takiej lekcji zajmuje nauczycielowi zbyt dużo czasu. Według ankietowanych nauczycieli uczniowie bardziej wolą lekcje, podczas których używane są środki dydaktyczne. Dzieje się tak m. in. dlatego, że lekcje takie są urozmaicone i ciekawe, mają większe walory poznawcze, bardziej mobilizują uwagę uczniów, a także "dają im pewność, że nie będą odpytywani".

Większość nauczycieli objętych ankietą uważa, że są dobrze przygotowani do użycia pomocy audiowizualnych podczas lekcji. Nie wszyscy jednak w czasie zajęć z metodyki na studiach byli zapoznani z prawidłowym użyciem środków dydaktycznych w procesie nauczania języka angielskiego. Najwięcej problemów w obsłudze sprawia projektor filmowy, w związku z czym najczęściej obsługują go uczniowie. Pozostały sprzęt jest raczej obsługiwany przez nauczyciela.

Ostatnia część ankiety dotyczyła sposobów rozwiązywania przez nauczyciela problemów fonetycznych uczniów. Przeważały stwierdzenia, że problemy te rozwiązywane są przez imitację - chórally i indywidualne powtarzanie. Uczniowie imitują zarówno nauczyciela, jak i głosy nagrane na płytach bądź taśmach. Niektórzy nauczyciele ograniczają się jednak zaledwie do przesłuchania wraz z uczniami nagrań, nie wprowadzając już żadnych ćwiczeń. Dwóch spośród ankietowanych nauczycieli, przygotowując uprzednio odpowiednie zestawy słów, prowadzi z uczniami ćwiczenia polegające na skontrastowaniu polskich i angielskich samogłosek. Zdecydowana większość ankietowanych stwierdziła, że w czasie lekcji zwraca uwagę na poprawność odpowiedzi uczniów pod względem intonacji, choć kilka osób czyni to raczej rzadko, a jedna nie robi tego wcale. Bardzo charakterystycznym usprawiedliwieniem zaniedbywania intonacyjnej poprawności wypowiedzi uczniów jest stwierdzenie, że nauczyciele zwracają raczej uwagę na poprawność gramatyczną, dobór słownictwa i szyk zdania. Inny powszechny argu-

ment to brak czasu i bardzo duża ilość materiału do zrealizowania. Jedna z ankietowanych osób przyznała szczerze, że nie lubi ćwiczeń z intonacji i dlatego ich nie stosuje.

Niewiele więcej niż połowa ankietowanych odpowiedziała twierdząco na pytanie: "Czy uważa Pan/i, że co pewien czas należałoby poświęcić jedną lekcję tylko na elementy prozodii języka?" Kilka osób stwierdziło, że taka lekcja byłaby korzystna, ale pod warunkiem posiadania odpowiednich materiałów, większej ilości czasu oraz podziału klas na grupy. Odpowiedzi negatywne uzasadniano najczęściej argumentem, że tego typu ćwiczenia można i należy robić na bieżąco, w naturalnych warunkach w czasie nauki, a lekcja poświęcona tylko elementom prozodii języka byłaby zbyt nudna.

Reasumując wyniki ankiety należy jeszcze raz z żalem stwierdzić, że zbyt mało nauczycieli na nią odpowiedziało. Otrzymane odpowiedzi oraz doświadczenia autora pozwalają jednak na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. W szkołach brakuje materiałów pozwalających na użycie środków dydaktycznych w procesie nauczania języka obcego. Wina leży zdecydowanie po stronie szkoły i nauczycieli języka, ponieważ materiały takie istnieją: przy wprowadzaniu do szkół nowych podręczników wprowadzane są również metodyczne materiały (skoordynowane z podręcznikiem) do użycia pomocy audiowizualnych. Nauczyciele nie są jednak przyzwyczajeni do posługiwania się pomocami audiowizualnymi i nawet jeśli są one dla nich dostępne, używają ich rzadko i niechętnie. Podobnie wygląda, niestety, sytuacja z nagraniami do podręczników.

2. Pewnym zaskoczeniem jest duża popularność adapteru (gramofonu) jako środka dydaktycznego. Wydaje się, że powinien on być całkowicie zastąpiony przez magnetofon, będący obecnie najpopularniejszym środkiem dydaktycznym, pozwalającym na wielokrotne powtarzanie materiału bez obawy zniszczenia nagrania, a także na bezbłędne i szybkie znajdowanie potrzebnego fragmentu. Istniejące materiały, które są nagrane na płytach, należałoby jak najszybciej przegrać na taśmy - dotyczy to także materiałów dodatkowych (piosenki, wiersze, itp.). Trzeba też dbać o dobrą jakość techniczną nagrań oraz o odpowiednią akustykę - bardzo wskazane byłoby zainstalowanie dodatkowych głośników w pracowniach języków obcych.

3. Dziwić może również fakt, że niezbyt często wykorzystywany jest przez ankietowanych nauczycieli rzutnik pisma (grafoskop). Jest to przecież urządzenie bardzo łatwe w obsłudze, przenośne i lekkie, można go używać w każdym praktycznie pomieszczeniu, niekoniecznie zaciemnionym. Wyposażenie szkół w grafoskopy wydaje się niezłe (sądząc z odpowiedzi na ankietę), ich niezbyt duża popularność można więc chyba tłumaczyć przywiązaniem nauczycieli do tradycyjnych środków, takich jak kreda i tablica.

4. Pomoce audiowizualne nie powinny być podczas lekcji obsługiwane przez uczniów. Wyłącza ich to całkowicie z przebiegu lekcji, ponieważ koncentrują się na stronie technicznej. Oczekują oni także od nauczyciela pewnej "rekompensaty", czy też "nagrody" (np. w postaci oceny bardzo dobrej) za pomoc. Nauczyciele powinni być dobrze przygotowani do użycia każdego środka dydaktycznego w procesie nauczania.

5. Nie wszystkie środki dydaktyczne posiadane przez szkoły są wykorzystywane. Być może w przyszłości używać się będzie przede wszystkim bardziej skomplikowanego i drogiego sprzętu, a szczególnie laboratorium językowego i magnetowidu, choć ten drugi nie jest jeszcze w pełni sprawdzony jako środek dydaktyczny, a i wykorzystanie laboratorium budzi coraz szersze wątpliwości, gdyż "... w zasadzie wszystkie funkcje spełniane przez laboratorium językowe mogą być także spełniane przez dobry magnetofon, jeśli nauczyciel wie, jak z niego właściwie korzystać. [...] Z małą przesadą można by stwierdzić, że laboratorium to tylko bardziej rozbudowany i skomplikowany magnetofon"². Coraz powszechniej używane są w szkołach audiotrenerzy produkcji polskiej (ZRK), jakkolwiek ich jakość i w związku z tym przydatność do pracy w szkole pozostawiają jeszcze wiele do życzenia.

6. Przepis mówiący o dzieleniu na grupy klasy co najmniej 36-osobowej przestał już obowiązywać i obecnie nie dzieli się klas na grupy podczas lekcji języka obcego; można się tylko cieszyć, że aż połowa ankietowanych nauczycieli w dalszym ciągu pracuje z grupami, a nie z całymi klasami. W przyszłości należałoby dążyć do zmniejszenia liczby uczniów podczas lekcji języka obcego - optymalna wydaje się liczba 12-15 uczniów.

² B. Krakowian, *Techniczne środki nauczania języków*, "Życie Szkoły Wyższej" 1980, nr 7/8, s. 30.

7. Wskazane byłoby umożliwienie nauczycielom języków obcych wyjazdów zagranicznych w czasie wakacji. Nauczyciele powinni mieć żywy kontakt z językiem oraz możliwość szerszego orientowania się w nowych tendencjach w nauczaniu i zaznajamiania się z nowymi materiałami.

8. Podczas nauczania języka obcego należy zwracać baczną uwagę na problemy fonetyczne uczniów i rozwiązywać je na bieżąco poprzez ćwiczenia wymowy i intonacji - nie wolno pozwalać na utrwalanie błędów w wymowie. Do tego typu ćwiczeń wykorzystać można przede wszystkim magnetofon i laboratorium językowe; byłoby wskazane, aby uczniowie podczas ćwiczeń z wymowy i intonacji imitowali nie nauczyciela, lecz głosy *native speakers* nagrane na taśmach. Wydaje się niezbędne posiadanie przez każdego nauczyciela odpowiednich materiałów do prowadzenia ćwiczeń wymowy i intonacji, na które należy znaleźć wystarczającą ilość czasu w procesie nauczania języka.

9. Zasadniczy wniosek dla pracowników Zakładu Językoznawstwa Stosowanego Instytutu Filologii Angielskiej UŁ wynikający z przeprowadzonej ankiety jest taki, że nie należy rezygnować z prowadzenia zajęć z wykorzystania technicznych środków dydaktycznych w procesie nauczania języka angielskiego. Najśluszniej byłoby prowadzić te zajęcia ze studentami III roku, a więc przed miesięcznymi praktykami pedagogicznymi w szkołach. Wydaje się, że największy nacisk należy położyć na naukę obsługi magnetofonu (także jako "bazy" laboratorium językowego), rzutnika przeźroczy oraz rzutnika pisma, a także na to, aby studenci byli w takim stopniu przygotowani do użycia technicznych środków dydaktycznych w nauczaniu, by jako nauczyciele nie musieli korzystać z pomocy uczniów. Należy też zwrócić uwagę, że studenci powinni być uczeni nie tylko obsługi tych urządzeń, ale również sposobów przygotowania zajęć z ich użyciem oraz zasad właściwego wykorzystania pomocy audiowizualnych w procesie nauczania języka angielskiego.

Jerzy S. Barski

THE USE OF AUDIO-VISUAL AIDS IN THE PROCESS
OF TEACHING ENGLISH IN SECONDARY SCHOOLS IN ŁÓDŹ

The paper presents the results of the inquiry that was carried out among the secondary school teachers of English in Łódź by the Department of Applied Linguistics of the Institute of English, University of Łódź, four years ago. The inquiry concerned the use of audio-visual (AV) aids in the process of teaching English in secondary schools.

Majority of the inquired teachers use AV aids during lessons: the most popular aids are tape-recorders and gramophones; film projector is used very rarely. It is striking that head projectors are not used very often though the schools seem to be well provided with the projectors. According to the answers, the advantages of AV aids are (among others): bringing variety to the lesson, increasing the pupils' interest and giving them the best models of pronunciation. The most important disadvantages are: problems in achieving pupils' full concentration on the lesson, lack of suitable materials for AV aids and the fact that a teacher needs a lot of time to prepare a lesson with the use of AV aids.

The inquired teachers claim they are well prepared to use AV aids during lesson though they may have problems with operating more complicated equipment (language lab, film projector).

It appears from the results of the inquiry that there are still difficulties in supplying the schools and the teachers with suitable materials for AV aids. It is also important that the students, prospective teachers of English, should be instructed not only in operating but also the principles of the use of AV aids in the process of teaching English.

